

Då litteraturen måste tolkas socialt blir även de till synes mest individualistiska författare avslöjade som omedvetna propagandister. Dikter om kärleken, döden och naturen är "i själva verket" konservativa eller reaktionära programskrifter, den idylliska skildringen är ett krampaktigt försök att beslöja och därmed försvara verkligheten, en sång om lärkan är "egentligen" avsedd att leda proletariet på avvägar, att hindra dess orientering mot socialismen. Bakom detta sätt att tänka ligger föreställningen att arbetarklassen icke skulle ha tid eller förmåga eller rättighet till känslor av mera personlig och subtil art. Denna klass betraktas med en blandning av välvilja och förakt: den skall drömma om maskiner och revolution, icke om kärlek och död. Typiskt är att flera av de författare som tolkar all diktning socialt samtidigt efterlyser social dikt; denna inkonsekvens förklaras av att med social dikt i det senare fallet menas en politisk dikt som ger uttryck åt kritikernas egen uppfattning.

Med en pregnans och elegans som ger charm även åt de mest tvivelaktiga påståenden framför Victor Svanberg i festskriften till Anton Blanck en rad teorier om sammanhanget mellan litteratur och samhällsliv. Här skall blott en enda diskuteras; den är representativ för hela den genre varom här är fråga. Det gäller att tolka romantiken som socialt fenomen. Helt allmänt betecknas denna efter Baldensperger som "en reaktion mot livets normalisering, mekanisering, rationalisering i det moderna samhället". Vid denna ytterst vaga psykologisering finns ej anledning att dröja. Men Svanberg fortsätter: "Det låter sig måhända göra att precisera och tidsbestämma denna särdeles allmänna definition, om man frågar var och när romantiken först framträder som en självständig rörelse. Det sker i England på 1700-talet. Industrialismen skapade en ny social verklighet; det är förutsättningen för den borgerliga realismens definitiva seger. Tusenåriga levnadsvanor upplöstes; det är förutsättningen för den oro, den rotlöshet som är romantikens kännetecken."

Det egendomliga i denna bevisföring ligger främst däri att alla de korrelerade begreppen kan definieras på de mest skilda sätt. Det är tillräckligt att stanna vid de mest uppenbara oklarheterna.

Vad är romantik, och när uppkom den? Den enda upplysning Svanberg ger är att romantiken som "självständig rörelse" framträdde "i England på 1700-talet". Det är lika vanligt att tala om Rousseau som den moderna romantikens fader, men godtas denna uppfattning, faller Svanbergs resonemang, ty Rousseaus Schweiz och Frankrike stod i varje fall långt efter England i industriell utveckling. I Tyskland, där romantiken uppträdde endast obetydligt senare än i England, är

det likaledes omöjligt att skylla på industrialismen. Man kan icke frigöra sig från tanken att Svanbergs tankegång helt enkelt innefattar följande: romantiken liksom alla nya rörelser är ett tecken på oro, den var starkt utvecklad i England, England var det först industrialiserade landet, alltså berodde romantiken på industrialismen. Förhållandet mellan litteratur och samhälle blir inte något svårt pussel, om man går till väga på det sättet.

Det andra huvudordet är industrialismen. Efter läsningen av en del marxistisk litteratur är man benägen att förbanna detta ord som användes som nyckel till alla dörrar. Ty det s. k. industriella genombrottet kan efter behag i de flesta länder förläggas när som helst inom en ram av femtio eller hundra år eller ännu mera; i Sverige har industrialismen i sociologiskt orienterade arbeten fått tjäna som förklaring till företeesler från 1790-talet intill våra dagar. Då Svanberg helt allmänt skriver 1700-talet är han på den säkra sidan, såtillvida som i varje fall avgörande tekniska uppfinningar gjordes under detta århundrades sista decennier, men det bör påpekas att Adam Smith då han skrev "The wealth of nations" (1776) ännu knappast observerat industrialismens landvinningar och att en ekonomisk historiker som Clapham förlägger industrialismens stora frammarsch till en långt senare tid. Att de romantiska strömningar som i England växte sig starka redan omkring 1760—1790 skulle ha varit betingade av industrialismen är redan på denna grund ett fullkomligt godtyckligt påstående.

Slutligen uppstår frågan: kan hos de romantiska författarna och deras läsare någon "rotlöshet" — betingad av upplevelser i samband med industrialiseringen — konstateras? Här möter vi ett tredje lika vagt som populärt ord; även på rotlöshet skyller man allting. Att vissa av de romantiska författarna var starkt socialt intresserade — t. ex. Wordsworth och Southey — är ostridigt, men de diskuterade så öppet och ingående dessa frågor att man sannerligen inte kan anklaga dem för omedveten eskapism. Flera av de främsta romantikerna — Macpherson, Burns, Scott — var från Skottland, dit industrialismen nådde sent, och i deras fall saknas all sannolikhet för hypotesens riktighet. Hos författare som Shelley och Byron var de franska revolutionsidéerna viktiga, men inte några av den engelska industrialismen framkallade problem. Det är kanske överflödigt att tillägga att i en rad länder industrialismens "genombrott" icke alls beledsagats av någon blomstring för romantiken.

Även hos en forskare som Svanberg leder alltså det sociologiska imperativet vilse. Hos mindre framstående författare framträder faran långt starkare. I stället för en undersökning träder ett slags fantasi-lek, där det gäller att para ihop vissa begrepp, en lek som blir lättare, men icke mera givande, därför att de användande begreppen är få och oklara.

D·N
11/5 1947

Regeringsproblemet

Den klassiska parlamentarism för vilken England är det ouppnådda mönstret byggde på två förutsättningar. Dels förekomsten av två någorlunda jämstora partier, vilka med en viss regelbundenhet växlade vid makten. Dels att motsättningen mellan dessa partier icke var så stark att ett regeringsskifte innebar ett systemskifte, ett undanröjande av vad som skett under den föregående ministären och en orientering av politiken efter nya linjer. Dessa förutsättningar består inte längre, utom i några av de brittiska dominions. De skärpta sociala striderna, rösträtens utsträckning till alla folkgrupper, de växande kraven på en socialistisk omgestaltning av samhället, det proportionella valsystemet — allt detta har i land efter land minskat de från början begränsade möjligheterna till en utveckling efter engelsk 1800-talsmodell. Även i moderlandet har situationen starkt förändrats. Med sitt långfristiga program och sin klara anknytning till en bestämd samhällsklass representerar arbetarpartiet ett nytt element, som icke utan svårigheter kan förenas med den klassiska ordningen.

De lösningar på regeringsproblemet som uppnåtts i de europeiska demokratierna efter det andra världskriget bär därför överallt en prägel av osäkerhet och tillfällighet. I några länder råder fortfarande den minoritetsparlamentarism som under mellankrigstiden var den normala styrelseformen: ett parti eller ett par partier utan en riksdagsmajoritet bakom sig utför de balanskonster som gör det möjligt att från dag till dag fortsätta en prekär existens. I några länder, främst Frankrike och Italien, har man under relativt lång tid lyckats upprätthålla ett slags samlingsregering, i vilken de medverkande partierna emellertid snarare är hopkedjade av misstro och hat än av tro på gemensamma arbetsuppgifter. Det kommunistiska partiet, som under anlitande av demokratins termer och teknik söker undergräva folkstyrelsen, verkar i dessa länder förstörande på det parlamentariska livet; det är svårt att regera utan kommunisterna, ty de behärskar arbetarnas fackorganisationer, men ett förtroendefullt samarbete med dem är omöjligt. I England, Sverige och Norge sitter socialdemokratiska regeringar, stödda av en knapp majoritet av folket eller åtminstone av representationen. I de båda förstnämnda län-

derna har dessa regeringars strävan att omvandla samhällsordningen efter socialistiskt mönster framkallat en opposition, vars skarpa betingas av uppfattningen att icke blott välståndet utan också den medborgerliga friheten är i fara.

Faran i denna sistnämnda variant av parlamentarism ligger främst däri att den skarpa klyvningen i regering och opposition stegrar de allmänna politiska motsättningarna och omöjliggör den samförstånds- och uppgörelsepolitik som är demokratins särmerke. Demokrati innebär inte att 51 procent beslutar en åtgärd som avskys av 49 procent, utan att statsstyrelsen handlar så att det stora flertalet, även de kritiska, utan alltför starkt missnöje kan godta vad som sker. Ett majoritetsstyre som icke hämmas av denna synpunkt leder antingen till en mer eller mindre mafferad diktatur eller också till omkastningar som bringar samhällsordningen i fara: om den hänsynslöst behandlade minoriteten blir majoritet, frestas den att begagna sin makt för att omintetgöra de förtärliga åtgärderna.

Det skede svensk politik nu genomlöper var likväl ofrånkomligt. På den inrikespolitiska stiltjen under kriget måste friskare vindar komma, såvida politiken inte skulle sjunka ned till en byråkrati med retorisk utsmyckning. Den strid kring socialiseringen som under årtionden uppskjutits genom socialdemokratins försiktighet och oro måste komma i form av en öppen debatt, som trängde ned till det centrala problemet om socialism och medborgerlig frihet. Vissa drag i regeringspolitiken, som i lika mån färgats av doktrinarism och ren oskicklighet, har givit meningsbyttningarna en skarpa utöver vad som betingades av samregeringens upplösning på sommaren 1945. I närvarande läge är det de borgerliga partiernas plikt att med all kraft fullfölja den kritiska linjen. De närmaste åren kan bli avgörande för frågan om Sverige skall förbli en fri social demokrati eller glida över till tvångshushållning med en totalitär regim som slutpunkt.

58
67
34
189

På längre sikt är situationen en annan. Hos den ojämförligt största delen av svenska folket råder säkerligen enighet om syften som sedan årtionden företräts av skilda huvudriktningar inom svensk politik. Högerns känsla för nationen och försvaret, liberalismens känsla för frihet och folkstyrelse, socialdemokratins känsla för sociala reformer — dessa linjer har för de flesta så småningom smält samman till en enhet. Om de socialiseringstendenser som för närvarande behärskar socialdemokratim försvagas — ingen anledning finns att tro att de stödes av en folkmajoritet — och om den medborgerliga friheten återfår sin gamla rangplats inom detta parti, uppstår förutsättningar för avspänning och samverkan. Att en mycket stor del av väljarna önskar en sådan utveckling har gång efter annan klarlagts. En återgång till minoritetsparlamentarismen med dess svaga regeringar och taktiska finter önskas icke av någon. Att regera med något över hälften mot något under hälften blir i längden omöjligt — vem som än regerar. Den strid som nu förs och måste föras blir meningsfull endast om ett nytt skede av jämvikt och samarbete framstår som målet.

12/5

ARBETSSTUDIER PÅ

FÖRFATTARE

I Nils-Olof Franzéns "Hur stora författare arbeta" (Natur och Kultur, 8 kr.), en skrift på två hundra sidor, ges en mängd upplysningar om författares arbetssätt: hur regelbundet och länge de skriver, hur fort de arbetar, hur de samlar material osv. Det är en roande genre, och många uppgifter och anekdoter i Franzéns bok är av intresse. Men i förhållande till bokens omfång är behållningen inte stor, det hela blir en samling notiser. Härtill bidrar att urvalet av behandlade författare verkar ganska godtyckligt och att något försök att ställa och lösa problem inte görs. Då Franzén — vilket inte är ofta — vågar sig på att generalisera blir resultatet knappast lyckligt. En romantiker, sägs det, kan inte arbeta som en realist; för den förre är inspirationen "det benådade ögonblick som inte kunde manas fram annat än möjligen med narkotika; orimligt alltså att målmedvetet ägna ett visst bestämt antal timmar av dygnet åt författarverksamhet". För en realist som Balzac föreligger däremot "en medveten avsikt att

realistiskt skildra människor och miljöer, en avsikt som bara kunde förverkligas med regelbundet arbete och åter arbete". Men någon bevisning ges alls inte för denna tes. Och varför skulle en romantisk författare nödvändigt ha en romantisk eller rättare sagt fantastisk uppfattning just om arbetssättet. Romantikerna Walter Scott, Southey och Hugo skrev under långa tider lika duktigt som realisterna Balzac och Flaubert. Godtyckligt är också att göra en liknande skillnad mellan poeter och prosaister.

H. T—n